

Skiss av vrakplatsen i skala 1:200. Då Kronan sjönk lade hon sig på babords sida. Under århundradena har hon sedan sjunkit ner i botten samtidigt som styrbordssidan fallit ut. Kronans akter ses i skissens överkant.

REGALSKEPPET KRONAN, undersökningarna fortsätter.

I nr 3:81 av Meddelanden berättade jag om de då igångsatta marinarkeologiska undersökningarna av regalskeppet Kronan. Kronan sjönk den 1 juni år 1676 i ett slag mellan den svenska och den dansk-holländska flottan. Slaget ägde rum öster om Hulterstad på Öland. Drygt 300 år senare återupptäcktes Kronan av Anders Franzén och dennes medarbetare Sten Ahlberg och Bengt Grisell. Deras hjälpmedel var främst en protonmagnetometer och en lågljus-TV, utrustning som ställits till förfogande av Ing:fa UV-foto genom Bengt Börjesson.

Det stolta regalskeppet hade under sina 300 år på Östersjöns botten (26 m dj) sjunkit djupt ner i leran. På botten kunde man se mängder av kanoner och grovt skeppsvirke. Allt låg till synes huller om buller.

Med hjälp av en slamsug tog man upp ett schakt i vrakets akterparti. Ur detta schakt plockades sedan en mängd helt fantastiska fynd. Otroligt väl bevarade träskulpturer, skeppskompasser, sjömanskistor, silver och kopparmynt samt mängder av block och annan skeppsutrustning. Det kanske finaste föremålet av alla var det lilla kabinettskåpet som bärgades den sista undersökningdagen. Detta lilla skåp visade sig innehålla 54 olika föremål, däribland en hel uppsättning av navigationsinstrument i mässing. I kabinettskåpet låg också ett litet solur i fickformat, ett manikyrset och flera unika mynt.

Det stod alltså klart att vrakplatsen efter Kronan måste innehålla en av de största konstskatter som någonsin upptäckts i den här delen av världen.

Detta var utgångspunkten då höstens och vinterns arbete satte igång. Fynden registrerades mycket noga (i fält hade endast en förregistrering och platsbestämning för fynden gjorts), tvättades och konserverades. På ett tidigt stadium tog vi kontakt med konservatorer från Riksantikvarieämbetet, Statens Historiska museum och Statens Sjöhistoriska museum i Stockholm. I samråd bestämdes att så mycket som möjligt av föremålen skulle få mesta möjliga behandling lokalt, d v s i Kalmar. Allt trä och läder förkonserverades i Kalmar innan det skickades till Stockholm för frystorkning, en tämligen modern konserveringsmetod som har visat sig vara suverän. Metallerna och textilierna ansågs vara mycket svårkonserverade och lämnades därför utan åtgärd lokalt. Konserveringen av dessa föremål skedde helt och hållet i Stockholm.

Samtidigt med konserveringen pågick rapportskrivning och inte minst jakten på sponsorer och donatorer. Som så många gånger förr i sådan här sammanhang visade det sig att myndigheterna var mycket ovilliga att släppa till medel.

Det kan förresten redan här sägas att Kalmar kommun hittills, september 1982, endast stöttat Kronanprojektet med 5000 kronor. Detta är inte mycket med tanke på all den PR som kommunen får och att projektet för 1982 är kostnadsberäknat till 330000 kronor.

Många privatpersoner förstod dock vad myndigheterna ej förstod, eller ville förstå, att fynden från regalskeppet Kronan kan bli något fantastiskt. Genom att påverka föreningar till att starta insamlingar och fondstyrelser till att satsa fondpengar till projektet har dessa initiativrika människor sett till att de marinarkeologiska undersökningarna kunnat fortsätta även i år.

Den enskilda person som Kalmar läns museum främst har att tacka för att undersökningarna har kunnat fortsätta är dock Anders Franzén. Med mycket stor nit har han pratat sej varm för projektet i alla möjliga sammanhang. Det finns ingen som av en händelse så ofta träffar så många inflytelserika personer som Anders. Han är den som först såg till att industrin blev intresserad av Kronan. Flera stora företag har genom Anders försorg lånat ut dyrbar utrustning till projektet.

Det är främst två företeelser som har ökat kunskaperna om regalskeppet Kronan och 1670-talets historia hos allmänheten. Julen 1981 visades ett 55 minuter långt TV-program om Kronan. Detta sändes i repris redan i februari 1982. Programmet är mycket välgjort, vilket bevisas av att en exportversion nu säljs över hela världen. Kronanfilmen har blivit ett verkligt lyft för både projektet och producenten Björn Axel Johansson.

Den andra företeelsen är den utställning om Kronan och arbetena på vrakplatsen som öppnades på Kalmar slott den 15 maj i år. De flesta av de fina fynd som bärgades 1981 var då färdigkonserverade och kunde ställas ut på ett för besökarna mycket smakfullt sätt. Till hjälp användes också diabilder och en videoupptagning från vrakplatsen. Till dags dato har över 40 000 betalande sett utställningen, en stor siffra för en specialutställning på ett provinsmuseum.

I maj i år var det också dags att återuppta undersökningen av vrakplatsen. Under sammanlagt 1 månads tid arbetade 5 dykare och marinarkeologer med att utöka det schakt som påbörjades förra året. Arbetsmetoden var främst slamsugning.

Då vraket är beläget på 26 m djup utanför den öländska kusten är detta arbete mycket tidskrävande och ibland t o m farligt. Dyktiden begränsas kraftigt av djupet. En lyckad dag då vädret är gynnsamt blir den sammanlagda arbetstiden nere på vraket 6 timmar för de 5 dykarna. Detta trots att undersökningsfartyget befinner sig på vrakplatsen i ca 10 timmar.

Vädret är också en faktor som begränsar arbetstiden. Man får räkna med ett bortfall på mellan 30 och 50 % p g a detta. Vid ostlig vind går det inte att arbeta om det blåser mer än 8 sekundmeter.

Arbetsmetoden med slamsugning går till på följande sätt: En lågtryckskompressor som är placerad på arbetsbåten, för ner luft till botten via en tunn tryckluftslang. Denna slang är kopplad till munstycket till en grövre slang med en diameter av ca 1 dm. Luften som kommit in i den grövre slangen far med en väldig kraft genom denna upp till ytan. Därigenom bildas ett sug i den grova slangen och det är detta man drar nytta av då dykaren på botten med hjälp av nedre änden (munstycket) av den grövre slangen frilägger vraket. Slam, lera, sand och mindre stenar sugs upp genom slangen i det såll på arbetsbåten till vilken den är kopplad. Slamsugen fungerar alltså som en jättelik dammsugare.

På vissa ställen på vrakplatsen finns väldiga rostanhopningar, rester av de järnföremål som fanns ombord. Rosten har vuxit och "gripit" om många av föremålen. Här hjälper ingen slamsugning utan man får istället bearbeta rostanhopningarna med tryckluftsdrivna huggmejslar.

1982 bärgades mer än dubbelt så många fynd som under 1981. Många spekulativa fynd som mynt, kompasser, navigationsinstrument och vackra träskulpturer, plockades upp, precis som under 1981. En fyndkategori som dock saknats förut är de många vardagsföremål som dykarna hittade. Välbevarade träbyttor och andra förvaringskärl, snygga keramikkrus och glasflaskor är föremål som vittnar om det normala livet ombord.

De roligaste fynden från årets bärgningar är kanske resterna av de musikinstrument som fanns där nere. Resterna av en fiol, en luta och vad som kanske är trumpinnar har hittats. I nästa års Kronanutställning kommer säkert en monter att behandla musikkivet ombord.

För tillfället arbetar vi med en utvärdering av de två första arbetssäsongerna på regalskeppet Kronan. Vi vet att då Kronan sjönk, lade hon sig på babords sida på botten. Under de drygt 300 år som gått sedan förlisningen har vraket sedan sjunkit ner i leran samtidigt som styrbordssidan fallit ut. Vi vet att vi har undersökt den absolut akterska delen av styrbordssidans nedre parti. Vi tror oss veta att det upptagna schaktet sträcker sig över kölstocken fram till nedre kanondäck på babords sida.

Den utvärdering som vi håller på att arbeta fram kommer bli a att behandla fyndens goda kondition och dess allmänna beskaffenhet. Mängder av föremål är

inte extremt förknippade med livet ombord på ett örlogsskepp utan användes lika gärna överallt i samhället under slutet av 1600-talet. Dessa föremål är då av intresse för fler muséer än de som är specialiserade på marinhistoria. Föremål som kläder (uniformer användes inte vid den här tiden), keramikkrus, glasflaskor, trä- och tenntallrikar, skedar m m kan komma att få stor betydelse för historisk forskning över hela linjen.

Med detta vill jag säga att Kronanprojektet inte får ses som något isolerat, som endast en handfull dykkunniga marinarkeologer och marinhistoriker har glädje av. Projektet är istället en angelägenhet för alla som vill arbeta med historia från sent 1600-tal, från havets djup, till långt upp i skogslandet på gränsen till fjällvärlden.

Peter Norman
Kalmar läns museum